

Mirostaw Pawlak

Edukacja dwujęzyczna w polskich szkołach

Raport ewaluacyjny

Redaktor prowadzący

Elżbieta Witkowska

Redakcja językowa i korekta

Katarzyna Gańko

Redakcja techniczna

Marcin Grzelak, Barbara Jechalska

© Copyright by Ośrodek Rozwoju Edukacji

Warszawa 2015

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

tel. 22 345 37 00

fax 22 345 37 70

www.ore.edu.pl

Spis treści

Wprowadzenie	4
1. Regulacje prawne	5
2. Analiza danych	8
2.1. Szkoły podstawowe	8
2.2. Gimnazja	8
2.3. Szkoły ponadgimnazjalne	13
3. Wnioski z analizy danych	18
4. Propozycje rozwiązań prawnych, organizacyjnych i systemowych	22
Bibliografia i podstawa prawna	25
Spis tabel i wykresów	27

Wprowadzenie

Raport powstał w odpowiedzi na rosnące zainteresowanie kształceniem dwujęzycznym w polskich szkołach. Coraz więcej placówek w różnych regionach naszego kraju wprowadza edukację dwujęzyczną lub planuje takie działania.

Celem tego raportu jest przedstawienie obecnego stanu dwujęzyczności w Polsce w odniesieniu do danych ilościowych zebranych w Systemie Informacji Oświatowej (SIO). Analiza danych – stan na 30 września 2013 r. – dotyczących liczby szkół prowadzących nauczanie dwujęzyczne jest poprzedzona krótkim wstępem omawiającym regulacje prawne związane z funkcjonowaniem oddziałów i szkół dwujęzycznych na poszczególnych etapach edukacyjnych. Raport zawiera dane odnoszące się do kilku kategorii: typów szkół, ich rozmieszczenia geograficznego oraz języków obcych, w których prowadzona jest edukacja dwujęzyczna.

1. Regulacje prawne

Nauczanie dwujęzyczne w Polsce jest regulowane przez szereg aktów prawnych, zarówno w randze ustawy, jak i rozporządzenia. Jednym z nich jest *ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty* (Dz.U. z 1991 r. nr 95, poz. 425, z późn. zm.), która sankcjonuje istnienie gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych prowadzących kształcenie dwujęzyczne (art. 2) oraz podaje definicję oddziału dwujęzycznego, który rozumiany jest jako:

(...) oddział szkolny, w którym nauczanie jest prowadzone w dwóch językach: polskim oraz obcym nowożytnym będącym drugim językiem nauczania, przy czym prowadzone w dwóch językach są co najmniej dwa zajęcia edukacyjne, z wyjątkiem zajęć obejmujących język polski, część historii dotyczącą historii Polski i część geografii dotyczącą geografii Polski, w tym co najmniej jedno zajęcia edukacyjne wybrane spośród zajęć obejmujących: biologię, chemię, fizykę, część geografii odnoszącą się do geografii ogólnej, część historii odnoszącą się do historii powszechnej, matematykę lub spośród przedmiotów uzupełniających (art. 3, pkt 2b).

Zgodnie z zapisami tej ustawy przez szkołę dwujęzyczną „należy rozumieć szkołę, w której wszystkie oddziały są oddziałami dwujęzycznymi” (art. 3, pkt 2d). Ustawa ta z późniejszymi zmianami (*ustawa o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw z dnia 6 grudnia 2013 r.*; Dz.U. z 2014 r. poz. 7) reguluje również warunki przyjmowania uczniów do tego typu gimnazjów¹ oraz szkół ponadgimnazjalnych² (art. 20i i 20j).

Inne akty prawne w randze rozporządzeń określające zasady kształcenia dwujęzycznego w Polsce to m.in.:

- a) *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół* (Dz.U. z 2001 r. nr 61, poz. 624), w którym określono m.in. kwestie związane z funkcjonowaniem gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, takie jak cele i zadania szkoły, sposób ich realizacji oraz warunki i organizacja kształcenia;

¹ Oprócz świadectwa ukończenia szkoły podstawowej konieczny jest pozytywny wynik sprawdzianu predyspozycji językowych – na warunkach ustalonych przez radę pedagogiczną.

² Kryterium w tym przypadku jest pozytywny wynik sprawdzianu kompetencji językowych ustalanego przez Centralną Komisję Egzaminacyjną poza innymi warunkami.

- b) *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych* (Dz.U. z 2007 r. nr 83, poz. 562), które stanowi m.in., że egzamin maturalny z przedmiotów nauczanych w języku obcym jest uzupełnieniem egzaminu z tych przedmiotów zdawanych w języku polskim (za wyjątkiem języka polskiego oraz treści dotyczących historii i geografii Polski), obejmuje ten sam zestaw zadań dodatkowych – niezależnie od wyboru poziomu podstawowego lub rozszerzonego (§ 58) – i nie ma wpływu na ostateczny wynik egzaminu maturalnego (§ 97, pkt 6); egzamin z języka obcego jest natomiast zdawany na jednym, odrębnym poziomie;
- c) *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych* (Dz.U. z 2012 r., poz. 204), które stanowi m.in., że w oddziałach dwujęzycznych w liceach może być prowadzone kształcenie w klasie wstępnej o rocznym programie nauczania do roku szkolnego 2014/2015 włącznie (§ 9), i określa dodatkową liczbę godzin przeznaczoną na nauczanie języka obcego nowożytnego będącego drugim językiem nauczania w szkołach i oddziałach dwujęzycznych, tj. 190 godzin w gimnazjum (trzeci etap edukacyjny) oraz 290 w liceum i 240 w technikum (czwarty etap edukacyjny).

Kwalifikacje nauczycieli w klasach dwujęzycznych reguluje *rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli* (Dz.U. z 2009 r. nr 50, poz. 400). Czytamy tam m.in.:

Kwalifikacje do nauczania w szkołach (oddziałach) dwujęzycznych przedmiotów innych niż języki obce oraz do prowadzenia zajęć w języku obcym posiada osoba, która ma kwalifikacje wymagane do zajmowania stanowiska nauczyciela w danym typie szkoły, a w zakresie znajomości języka, w którym prowadzi zajęcia: 1) ukończyła studia magisterskie na kierunku filologia w specjalności danego języka obcego lub lingwistyki stosowanej w zakresie danego języka obcego lub 2) ukończyła studia pierwszego stopnia: a) na kierunku filologia w zakresie danego języka obcego lub b) w specjalności

danego języka obcego lub lingwistyki stosowanej, lub 3) ukończyła studia wyższe w kraju, w którym językiem urzędowym jest dany język obcy, lub 4) ukończyła nauczycielskie kolegium języków obcych w specjalności odpowiadającej danemu językowi obcemu, lub 5) legitymuje się świadectwem znajomości danego języka obcego w stopniu co najmniej podstawowym, o którym mowa w załączniku do rozporządzenia³ (§ 12).

³ W tym przypadku wymaga się znajomości języka na poziomie B2 (przyp. aut.).

2. Analiza danych

Dane udostępnione na potrzeby niniejszego raportu z Systemu Informacji Oświatowej Ministerstwa Edukacji Narodowej zostały przeanalizowane w odniesieniu do poszczególnych etapów edukacyjnych, tj. szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych.

2.1. Szkoły podstawowe

Nauczanie dwujęzyczne w szkołach podstawowych jest realizowane dość rzadko, co wiąże się zapewne z brakiem systemowych regulacji prawnych. Dokładniej mówiąc, w Polsce funkcjonuje jedynie 14 takich placówek, z czego:

- 3 w województwie mazowieckim,
- po 2 w województwach dolnośląskim, kujawsko-pomorskim i lubelskim,
- po 1 w województwach małopolskim, opolskim, podkarpackim, pomorskim i wielkopolskim.

Kształcenie tego typu jest prowadzone przede wszystkim w większych ośrodkach, takich jak np. Warszawa, Poznań, Wrocław, Gdańsk czy Toruń. W 2013 r. do dwujęzycznych szkół podstawowych uczęszczało łącznie 1 452 uczniów – 750 dziewcząt (51,7%) i 702 chłopców (48,3%). Brak stosownych danych uniemożliwia jednak określenie, w jakich językach była prowadzona edukacja dwujęzyczna ani ilu uczniów korzystało z niej w poszczególnych szkołach (tj. ile dokładnie funkcjonuje oddziałów dwujęzycznych).

Warto zwrócić uwagę, że 200 spośród 1 452 uczniów uczęszczało do dwujęzycznych oddziałów przedszkolnych. Mogą one – podobnie jak te znane od lat z nauczania immersyjnego w Kanadzie – przyczynić się zarówno do upowszechnienia tego typu kształcenia, jak i zwiększenia jego efektywności.

2.2. Gimnazja

W Polsce funkcjonuje 180 szkół gimnazjalnych prowadzących nauczanie dwujęzyczne. W zdecydowanej większości przypadków są one zlokalizowane w dużych miastach: np. w województwie mazowieckim aż 34 z 45 szkół dwujęzycznych znajduje się w samej Warszawie, w wielkopolskim 8 z 16 – w Poznaniu, w łódzkim 12 z 13 – w Łodzi, a w zachodniopomorskim wszystkie zlokalizowane są w Szczecinie. Pewnym wyjątkiem

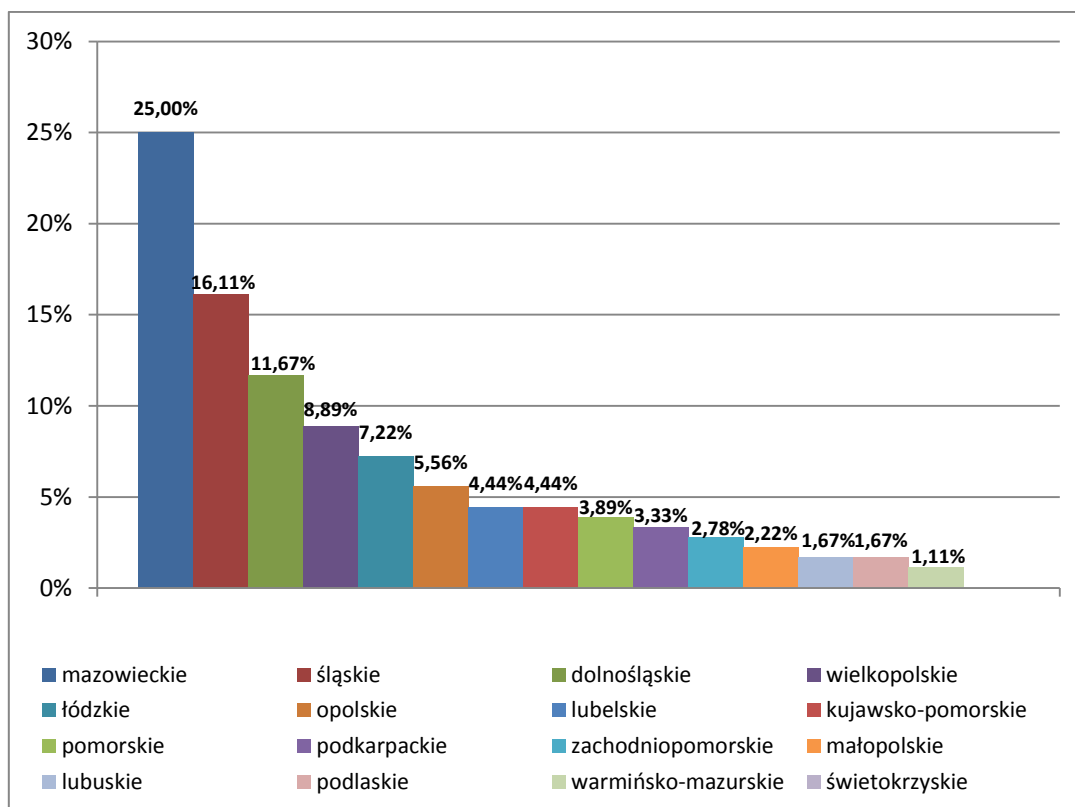
są tutaj województwa opolskie i kujawsko-pomorskie, w których placówki oferujące kształcenie dwujęzyczne znajdują się w wielu różnych miastach.

Szczegółowe dane dotyczące liczby placówek, oddziałów dwujęzycznych i uczniów korzystających z tego typu kształcenia znajdują się w tabeli 1. i na wykresie 1.

Tab. 1. Liczba szkół gimnazjalnych oferujących nauczanie dwujęzyczne wraz z liczbą oddziałów dwujęzycznych i liczbą uczniów w tych oddziałach w poszczególnych województwach

Lp.	Województwo	Liczba placówek	Liczba oddziałów dwujęzycznych	Liczba uczniów w oddziałach dwujęzycznych
1.	mazowieckie	45	194	4 851
2.	śląskie	29	108,5	2 942
3.	dolnośląskie	21	77	2 066
4.	wielkopolskie	16	75	2 026
5.	łódzkie	13	41,53	1 085
6.	opolskie	10	35	827
7.	lubelskie	8	28	754
8.	kujawsko-pomorskie	8	27,50	691
9.	pomorskie	7	28	752
10.	podkarpackie	6	20	518
11.	zachodniopomorskie	5	44	1 208
12.	małopolskie	4	15,5	434
13.	lubuskie	3	20	475
14.	podlaskie	3	11	313
15.	warmińsko-mazurskie	2	15	441
16.	świętokrzyskie	0	0	0
Razem		180	740,03	19 383

Wykres 1. Procentowy rozkład szkół gimnazjalnych z kształceniem dwujęzycznym w poszczególnych województwach

Procentowy rozkład szkół gimnazjalnych z kształceniem dwujęzycznym w poszczególnych województwach:

- województwo mazowieckie – 25%
- województwo śląskie – 16,11%
- województwo dolnośląskie – 11,67%
- województwo wielkopolskie – 8,89%
- województwo łódzkie – 7,22%
- województwo opolskie – 5,56%
- województwo lubelskie – 4,44%
- województwo kujawsko-pomorskie – 4,44%
- województwo pomorskie – 3,89%
- województwo podkarpackie – 3,33%
- województwo zachodniopomorskie – 2,78%
- województwo małopolskie – 2,22%
- województwo lubuskie – 1,67%
- województwo podlaskie – 1,67%
- województwo warmińsko-mazurskie – 1,11%

Dane zawarte w tabeli 1. pokazują również, że w 180 placówkach funkcjonuje nieco ponad 740 oddziałów dwujęzycznych, czyli średnio cztery na szkołę. Uczęszcza do nich ogółem 19 838 uczniów, w tym 7 470 do klas pierwszych, 6 426 do klas drugich i 5 487 do klas trzecich, co daje średnio 26 uczących się na każdy oddział.

Widać wyraźnie, że liczba placówek prowadzących nauczanie dwujęzyczne w poszczególnych województwach znajduje w dużej mierze odzwierciedlenie w liczbie oddziałów, jak również w liczbie uczących się. Wyjątkiem jest województwo zachodniopomorskie, gdzie w zaledwie w 5 szkołach znaleźć można 44 oddziały i 1 208 uczniów, co sytuuje je na szóstym miejscu w Polsce.

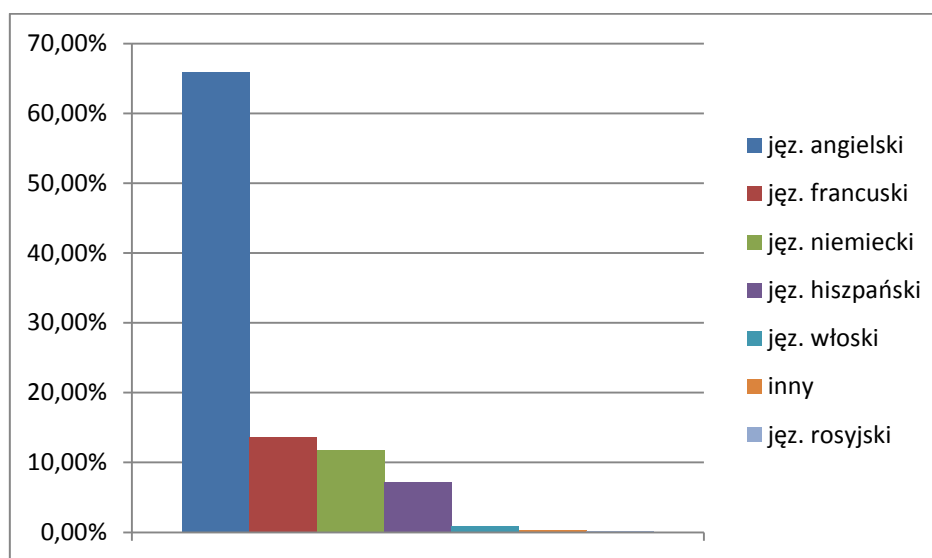
Warto także odnotować, że w zdecydowanej większości przypadków (134 szkoły, czyli 74,44%) nauczanie dwujęzyczne jest prowadzone jedynie w wybranych oddziałach, czasem w jednym lub dwóch z ponad 20. Istnieją również placówki, w których dotyczy ono wszystkich (47 szkół, co stanowi 26,11%) bądź zdecydowanej większości istniejących oddziałów. Jak łatwo przewidzieć, odsetek oddziałów dwujęzycznych jest zazwyczaj najmniejszy w dużych placówkach, najczęściej takich, które są zlokalizowane w dość dużych ośrodkach, a największy w małych szkołach, niekoniecznie położonych w największych miastach, choć nie jest to oczywiście regułą.

Dobrymi przykładami są tutaj Gimnazjum nr 2 im. Andrzeja Prądzyńskiego we Wrześni, gdzie tylko w 2 na 26 oddziałów prowadzone jest nauczanie dwujęzyczne, czy też Gimnazjum nr 1 z Oddziałami Dwujęzycznymi im. św. Jadwigi Królowej w Jaśle, gdzie jedynie 2 z 24 oddziałów mają taki charakter. Z drugiej strony w Gimnazjum Dwujęzycznym w Pleszewie oba istniejące oddziały są dwujęzyczne, a w Gimnazjum Dwujęzycznym w Głogowie możliwość takiego kształcenia oferuje jedynie oddział w szkole.

Tab. 2. Języki nauczane w gimnazjach z oddziałami dwujęzycznymi z podziałem na liczbę szkół, oddziałów oraz uczniów

Język nauczania	Liczba szkół	Liczba oddziałów	Liczba uczniów
angielski	134 (74,44%)	496 (67,02%)	12 773 (65,9%)
niemiecki	30 (16,67%)	93,02 (12,57%)	2 285 (11,79%)
francuski	23 (12,78%)	91,89 (12,42%)	2 637 (13,6%)
hiszpański	18 (10%)	48,7 (6,58%)	1 411 (7,28%)
włoski	3 (1,67%)	6,13 (0,83%)	186 (0,96%)
rosyjski	2 (1,11%)	1,29 (0,17%)	28 (0,14%)
inny	1 (0,56%)	3 (0,41%)	63 (0,33%)
Razem	211 (180)⁴	740,03	19 383

Wykres 2. Procentowy udział języków nauczanych w kształceniu dwujęzycznym w odniesieniu do ogólnej liczby uczniów korzystających z takiego kształcenia w gimnazjach

Procentowy udział języków nauczanych w kształceniu dwujęzycznym w odniesieniu do ogólnej liczby uczniów korzystających z takiego kształcenia w gimnazjach:

- język angielski – 65,90%
- język francuski – 13,60%
- język niemiecki – 11,79%
- język hiszpański – 7,28%
- język włoski – 0,96%
- inny – 0,33%
- język rosyjski – 0,14%

⁴ Liczby różnią się, gdyż w niektórych szkołach naucza się kilku języków.

Jak pokazują dane zamieszczone w tabeli 2. i na wykresie 2., w ramach kształcenia dwujęzycznego w gimnazjach najczęściej nauczany jest język angielski. Nie powinno to zresztą nadmiernie dziwić, jeśli weźmie się pod uwagę wiodącą pozycję tego języka na wszystkich etapach edukacyjnych. Pozostałe języki wykorzystywane są w tym celu o wiele rzadziej – następne w kolejności są niemiecki oraz francuski. Warto tutaj jednak zauważyć, że pod względem liczby uczniów to ten drugi jest bardziej popularny (języka francuskiego uczy się 2 637 osób, niemieckiego – 2 285). Czwarte miejsce pod względem popularności zajmuje język hiszpański. Pozostałe języki pojawiają się w kształceniu dwujęzycznym bardzo rzadko: włoski zaledwie w 3 placówkach, a rosyjski – w 2. Inne języki nauczane są tylko w jednej szkole, ale przekazane do analizy dane niestety nie precyzują, jakie dokładnie są to języki.

2.3. Szkoły ponadgimnazjalne

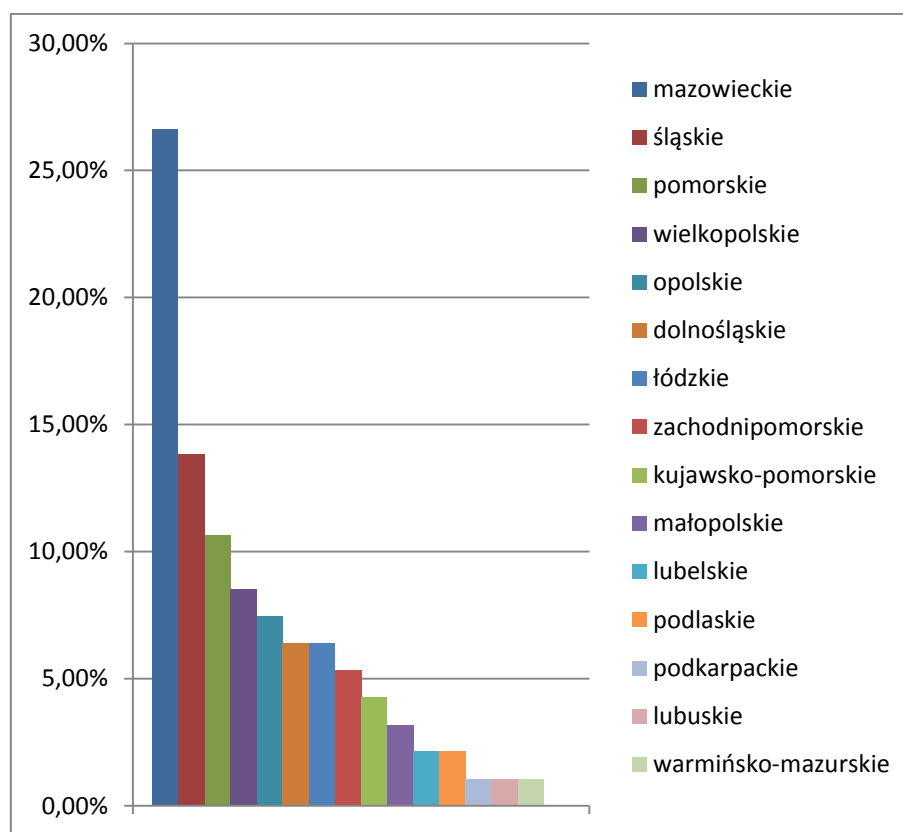
Jak wynika z zebranych danych, na tym etapie edukacyjnym kształcenie dwujęzyczne prowadzone jest na skalę o mniej więcej połowę mniejszą niż w szkołach gimnazjalnych. Istnieją bowiem 94 takie placówki, gdzie znaleźć można około 348 oddziałów dwujęzycznych, do których uczęszcza 9 403 uczniów. Oznacza to, że w tym przypadku na każdą szkołę przypada 3,7 oddziału, a na każdy oddział – średnio 27 uczniów. Wartości te są porównywalne z przedstawionymi wyżej dla gimnazjów. 512 uczniów ze szkół dwujęzycznych uczęszcza do klas wstępnych, które mają za zadanie przygotować ich do kształcenia dwujęzycznego, 3 385 do klas pierwszych, 2 861 do klas drugich, 2 635 do klas trzecich i 10 do klas czwartych.

Porównując dane dotyczące gimnazjów z tymi odnoszącymi się do liceów, można zauważyć zarówno podobieństwa, jak i różnice. Także w tym przypadku zdecydowanie przoduje województwo mazowieckie, drugie w kolejności jest województwo śląskie. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że na trzecim (w porównaniu z dziewiątym w przypadku gimnazjów) miejscu plasuje się województwo pomorskie. Szczegółowe dane dotyczące edukacji dwujęzycznej w szkołach ponadgimnazjalnych – liczba placówek, oddziałów oraz uczniów w poszczególnych częściach Polski – można znaleźć poniżej, w tabeli 3. i na wykresie 3.

Tab. 3. Liczba szkół ponadgimnazjalnych z oddziałami dwujęzycznymi i liczba uczniów w tych oddziałach w poszczególnych województwach

Lp.	Województwo	Liczba placówek	Liczba oddziałów dwujęzycznych	Liczba uczniów w oddziałach dwujęzycznych
1.	mazowieckie	25 (26,6%)	96,94	2 660
2.	śląskie	13 (13,83%)	56	1 621
3.	pomorskie	10 (10,64%)	38	1 077
4.	wielkopolskie	8 (8,51%)	33,09	894
5.	opolskie	7 (7,45%)	10,63	235
6.	dolnośląskie	6 (6,38%)	21	503
7.	łódzkie	6 (6,38%)	19	478
8.	zachodniopomorskie	5 (5,32%)	19,38	448
9.	kujawsko-pomorskie	4 (4,26%)	15	435
10.	małopolskie	3 (3,19%)	18	499
11.	lubelskie	2 (2,13%)	9	252
12.	podlaskie	2 (2,13%)	5	119
13.	podkarpackie	1 (1,06%)	1	13
14.	lubuskie	1 (1,06%)	2	43
15.	warmińsko-mazurskie	1 (1,06%)	4	126
16.	świętokrzyskie	0 (0%)	0	0
Razem		94	348,04	9 403

Wykres 3. Liczba szkół ponadgimnazjalnych z oddziałami dwujęzycznymi i liczba uczniów w tych oddziałach w poszczególnych województwach

Liczba szkół ponadgimnazjalnych z oddziałami dwujęzycznymi i liczba uczniów w tych oddziałach w poszczególnych województwach:

- województwo mazowieckie – 26,50%
- województwo śląskie – 13,83%
- województwo pomorskie – 10,64%
- województwo wielkopolskie – 8,51%
- województwo opolskie – 7,45%
- województwo dolnośląskie – 6,38%
- województwo łódzkie – 6,38%
- województwo zachodniopomorskie – 5,32%
- województwo kujawsko-pomorskie – 4,26%
- województwo małopolskie – 3,19%
- województwo lubelskie – 2,13%
- województwo podlaskie – 2,13%
- województwo podkarpackie – 1,065
- województwo lubuskie – 1,06%
- województwo warmińsko-mazurskie – 1,06%

Warto tutaj jednak zwrócić uwagę, że – w przeciwieństwie do danych zebranych dla szkół gimnazjalnych – liczba szkół w konkretnym województwie w wielu przypadkach nie do końca pokrywa się z liczbą oddziałów i uczniów, którzy do nich uczęszczają (tzn. w jednej szkole można znaleźć kilka oddziałów tego typu). Dobrym przykładem jest tutaj województwo opolskie, w którym zlokalizowanych jest 7 szkół dwujęzycznych, gdzie funkcjonuje około 11 oddziałów, do których uczęszcza 235 uczniów – czyli o ponad połowę mniej niż w województwach: dolnośląskim, łódzkim, zachodniopomorskim, kujawsko-pomorskim czy małopolskim, choć w każdym z tych przypadków liczba szkół jest mniejsza.

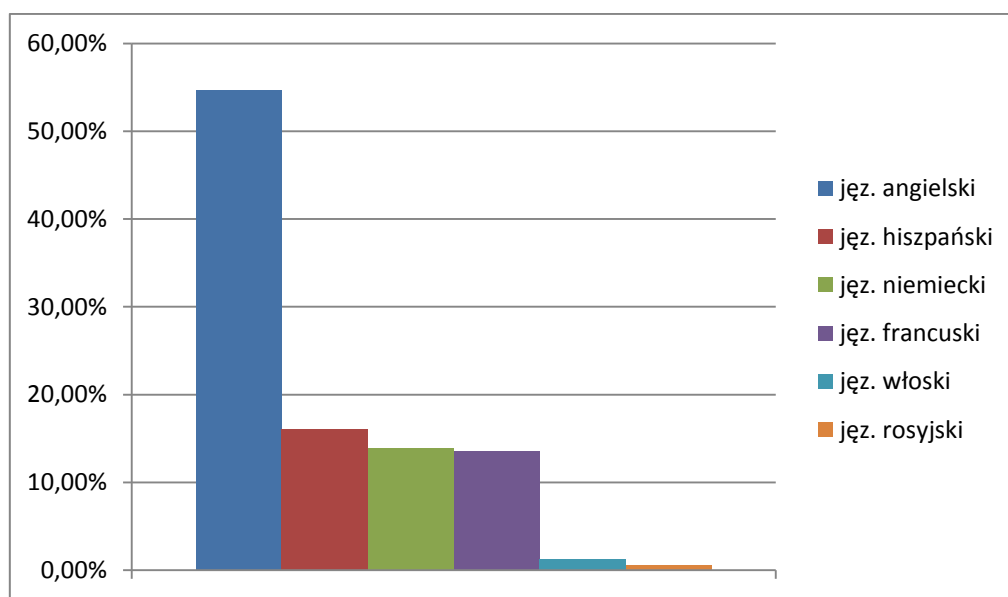
Również tutaj widać dość wyraźnie, że kształcenie dwujęzyczne oferowane jest w dużych miastach – np. w województwie łódzkim wszystkie 6 placówek znajduje się w Łodzi, w dolnośląskim 5 z 6 we Wrocławiu i 1 w Wałbrzychu, w kujawsko-pomorskim wszystkie 4 w Bydgoszczy lub w Toruniu, w pomorskim 9 placówek tego typu jest położonych w Gdańsku, Gdyni, Sopocie oraz Słupsku, a w zachodniopomorskim 4 z 5 znajdują się w Szczecinie. Województwa, w których szkoły dwujęzyczne zlokalizowane są również w nieco mniejszych ośrodkach, należą do rzadkości, a są to dla przykładu województwa opolskie (Dobrzeń Wielki, Gogolin, Krapkowice i Strzelce Opolskie), lubuskie (Wschowa) i podkarpackie (Boguchwała). Zdarza się również, że określona placówka jest jedyną dającą możliwość kształcenia dwujęzycznego w danym województwie, ale nawet tam tego typu kształcenie odbywa się przeważnie w większych miastach.

Tab. 4. Języki nauczane w szkołach ponadgimnazjalnych z oddziałami dwujęzycznymi z podziałem na liczbę szkół, oddziałów oraz uczniów

Język nauczania	Liczba szkół	Liczba oddziałów	Liczba uczniów
angielski	56 (59,57%)	190,44 (54,72%)	5 144 (54,71%)
niemiecki	22 (23,4%)	51,33 (14,75%)	1 307 (13,9%)
hiszpański	15 (15,96%)	53,97 (15,51%)	1 511 (16,07%)
francuski	12 (12,77%)	43,56 (12,52%)	1 278 (13,59%)
włoski	2 (2,13%)	6,50 (1,87%)	115 (1,22%)
rosyjski	2 (2,13%)	2,24 (0,64%)	48 (0,51%)
Razem	(109) 94⁵	448,04	9 403

⁵ Liczby różnią się, gdyż w niektórych szkołach naucza się kilku języków.

Wykres 4. Procentowy udział języków nauczanych w kształceniu dwujęzycznym w odniesieniu do ogólnej liczby uczniów korzystających z takiego kształcenia w szkołach ponadgimnazjalnych

Procentowy udział języków nauczanych w kształceniu dwujęzycznym w odniesieniu do ogólnej liczby uczniów korzystających z takiego kształcenia w szkołach ponadgimnazjalnych:

- język angielski – 54,71%
- język hiszpański – 16,07%
- język niemiecki – 13,90%
- język francuski – 13,59%
- język włoski – 1,22%
- język rosyjski – 0,51%

Struktura języków dominujących w nauczaniu dwujęzycznym w szkołach ponadgimnazjalnych jest w dużej mierze podobna do tej obserwowanej w gimnazjach (por. tabela 4. i wykres 4.). Przoduje tutaj język angielski, który jest nauczany w ponad połowie placówek. Ustalenie drugiego pod względem popularności języka nie jest łatwe – zależy od kryteriów branych pod uwagę. I tak, pod względem liczby placówek, drugim najczęściej nauczany językiem jest niemiecki. Jeśli jednak głównym kryterium będzie liczba oddziałów bądź też uczęszczających do nich uczniów, drugie miejsce przypada hiszpańskiemu, natomiast na czwartym plasuje się francuski. Najmniej popularnymi językami – tak jak na niższych poziomach edukacyjnych – są włoski i rosyjski, nauczane w jedynie dwóch placówkach każdy. Ten pierwszy jest wykorzystywany w kształceniu dwujęzycznym nieznacznie częściej.

3. Wnioski z analizy danych

Powyższa analiza dotycząca kształcenia dwujęzycznego na wszystkich etapach edukacyjnych prowadzi do kilku ważnych wniosków. Po pierwsze, widoczne są spore dysproporcje pod tym względem pomiędzy różnymi typami szkół. O ile do klas dwujęzycznych w szkołach podstawowych uczęszcza 1 452 uczniów, to już w szkołach gimnazjalnych jest ich 19 383, a w szkołach ponadgimnazjalnych – 9 403. W pełni uzasadnione wydają się zatem pytania o drożność pomiędzy kolejnymi etapami edukacyjnymi.

Warto zwrócić uwagę, że uczniów w klasach dwujęzycznych w szkołach podstawowych jest mało, w szkołach ponadgimnazjalnych liczba ta sięga prawie 20 tysięcy, a w liceach czy technikach maleje prawie o połowę. O ile stosunkowo mała liczba uczniów korzystających z kształcenia dwujęzycznego w szkołach podstawowych jest zrozumiała – z uwagi na trudności dotyczące podejmowania takich decyzji w przypadku małych dzieci oraz brak systemowych uregulowań prawnych – to szczególnie niepokojąca jest ta druga dysproporcja. Okazuje się bowiem, że absolwenci szkół gimnazjalnych często nie mogli kontynuować kształcenia dwujęzycznego na kolejnym etapie edukacyjnym. Nie oznacza to, rzecz jasna, że nie należy podejmować kroków mających na celu poszerzenie zakresu kształcenia dwujęzycznego w szkołach podstawowych, o czym będzie mowa w dalszej części raportu.

Warto przyjrzeć się również dysproporcji dotyczących lokalizacji szkół dwujęzycznych w różnych województwach. W szczególności na trzecim i czwartym etapie edukacyjnym prym wiodzie województwo mazowieckie (około 25% placówek), ale kształcenie tego typu jest popularne, choć w zdecydowanie mniejszym zakresie, także w województwach dolnośląskim, śląskim, opolskim, wielkopolskim czy pomorskim.

O wiele gorzej wygląda sytuacja w województwach takich jak podkarpackie, zachodniopomorskie, lubuskie, lubelskie, podlaskie czy warmińsko-mazurskie, gdzie funkcjonuje po kilka placówek tego typu, a liczba oddziałów i uczniów jest o wiele mniejsza. Zdecydowanie najgorzej wypada tu oczywiście województwo świętokrzyskie, ponieważ nie ma tam żadnych szkół oferujących nauczanie treści przedmiotowych w jakimkolwiek języku obcym. Należy zwrócić uwagę również na to, że poza nielicznymi wyjątkami szkoły oferujące kształcenie dwujęzyczne są zlokalizowane przede wszystkim w większych ośrodkach. Nasuwa

się więc pytanie o dostępność takiego kształcenia dla dzieci i młodzieży w mniejszych miastach.

W końcu ponownie zwraca uwagę dominacja języka angielskiego w edukacji dwujęzycznej: w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych jest on wykorzystywany w tym celu odpowiednio w 496 (67,02%) i ponad 190,44 (54,72%) oddziałach, do których uczęszcza 12 773 (65,90%) i 5 144 (54,71%) uczniów, czyli ponad połowa wszystkich osób, które mają możliwość korzystania z tego typu kształcenia.

Zarówno w Polsce, jak i w całej Europie język angielski zdecydowanie przoduje wśród nauczanych języków obcych (w roku szkolnym 2009/2010 73% uczniów w szkołach podstawowych, 74,9% w szkołach przedzawodowych i zawodowych oraz ponad 90% w szkołach ponadgimnazjalnych; Eurydice, 2012). Należy jednak zadać sobie pytanie, czy jest to zjawisko pożądane. Jakikolwiek zmiany byłyby w oczywisty sposób pochodną fluktuacji popularności języka angielskiego, która w najbliższym czasie wydaje się niezagrożona.

Warto również zwrócić uwagę, że w kształceniu dwujęzycznym stopniowo odchodzi się od języka niemieckiego, a główną konkurencję stanowią dla niego języki francuski i hiszpański. O ile w szkołach gimnazjalnych niemiecki nadal zajmuje drugie miejsce pod względem popularności, to już w szkołach ponadgimnazjalnych plasuje się on – pod względem liczby oddziałów i uczniów – za hiszpańskim, a nieznacznie ustępuje mu francuski. Inne języki, tj. włoski i rosyjski, występują w kształceniu dwujęzycznym niezwykle rzadko – niezależnie od etapu edukacyjnego.

Należałoby zastanowić się w tym miejscu, w jakim stopniu rozwiązania dotyczące kształcenia dwujęzycznego w Polsce wpisują się w europejskie priorytety edukacyjne, w szczególności te związane z mobilnością i zatrudnialnością. Jak wynika z *Deklaracji Bolońskiej*, która została podpisana 19 czerwca 1999 r., niezbędne jest wykreowanie Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego, stworzonego na bazie harmonizacji i standaryzacji systemów szkolnictwa wyższego w państwach będących sygnatariuszami tego dokumentu.

Deklaracja określa zasadnicze cele edukacji europejskiej:

1. Stworzenie systemu stopni i tytułów zawodowych, które byłyby ze sobą porównywalne, co ma promować zatrudnialność obywateli europejskich;
2. Wdrożenie dwóch głównych cykli kształcenia, tj. licencjackich czy inżynierskich i magisterskich;
3. Ustanowienie systemu punktów zaliczeniowych, co ma zwiększyć mobilność studentów;
4. Promowanie mobilności studentów, nauczycieli, naukowców i pracowników administracyjnych;
5. Stymulowanie współpracy europejskiej w zakresie zapewnienia jakości, głównie w celu opracowania porównywalnych kryteriów i metodologii;
6. Promowanie wymiaru europejskiego w szkolnictwie wyższym, głównie przez umożliwienie wymiany studentów i pracowników, tworzenie programów nauczania itp.

Osiągnięcie tak określonych celów nie jest oczywiście możliwe bez odpowiedniego kształcenia językowego, w tym kształcenia dwujęzycznego. Jak można przeczytać w raporcie Instytutu Badań Edukacyjnych *Polityka językowa w Europie*, „(...) na pierwszy plan wysuwa się niespotykane w innych organizacjach przekonanie o wielojęzyczności obywateli UE jako fundamencie do zbudowania prawdziwie zjednoczonej Europy” (IBE, 2013, s. 12).

Oczywiste jest, że bez promowania wielojęzyczności cele związane ze zwiększeniem mobilności i zatrudnialności Europejczyków w innych krajach byłyby w dużej mierze iluzją. Na przestrzeni lat opracowano więc szereg dokumentów i podjęto wiele inicjatyw mających na celu jej skuteczne promowanie, czego doskonałym przykładem mogą być przygotowane przez Radę Europy *Europejski system opisu kształcenia językowego* czy różne wersje *Europejskiego portfolio językowego*.

Jednym ze sposobów osiągania założonych celów jest też kształcenie dwujęzyczne, czyli zintegrowane nauczanie przedmiotowo-językowe. Oczywiście mobilność i zatrudnialność będą możliwe jedynie wtedy, gdy studenci czy pracownicy będą w stanie skutecznie się porozumiewać w języku obcym w odniesieniu do konkretnych treści – czy to przedmiotów nauczanych na studiach, czy tematów niezbędnych w wykonywanej pracy.

Jak wynika z raportu Eurydice, kształcenie dwujęzyczne w 2007 r. było prowadzone przez 16 państw Unii Europejskiej, przy czym oferta poszczególnych szkół obejmowała od 1 do 10 języków (uwzględniała w bardzo dużym stopniu języki mniejszości oraz języki regionalne; Eurydice, 2007). Większego zdziwienia nie powinien budzić fakt, że najczęściej używanym językiem w kształceniu dwujęzycznym jest angielski, a kolejnymi pod względem popularności są francuski i niemiecki. Takie języki jak włoski, hiszpański czy rosyjski są wykorzystywane o wiele rzadziej i to w pojedynczych krajach, podczas gdy w państwach z gruntu wielojęzycznych pojawiają się w tym kontekście języki mniejszości.

Zależnie od kraju edukacja dwujęzyczna może być wprowadzana w przedszkolu, w szkole podstawowej, w gimnazjum lub szkole ponadgimnazjalnej, a w niektórych państwach występuje na wszystkich etapach edukacyjnych. W większości przypadków jest ona jednak domeną szkoły średniej.

Czas trwania nauczania dwujęzycznego różni się znacznie pomiędzy poszczególnymi krajami i może wynosić od kilku do nawet dziesięciu lat. Różnią się także kryteria, które są stosowane przy wyborze uczniów kształconych dwujęzycznie – niektóre kraje kładą nacisk na wiedzę ogólną, umiejętności przedmiotowe i znajomość języka ojczystego (np. Czechy, Słowacja, Bułgaria), inne koncentrują się głównie na znajomości języka obcego (np. Francja, Rumunia), a jeszcze inne przeprowadzają dla kandydatów sprawdziany, zarówno w odniesieniu do wiedzy przedmiotowej, jak i stopnia opanowania języka obcego (Wolff, 2007). Spore zróżnicowanie dotyczy również przedmiotów, które mogą być nauczane w języku obcym, a ograniczenia w tym zakresie obowiązują w różnych krajach, zazwyczaj na poziomie szkoły ponadgimnazjalnej.

4. Propozycje rozwiązań prawnych, organizacyjnych i systemowych

Polskie ramy prawne regulują funkcjonowanie oddziałów i szkół dwujęzycznych – głównie gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych. Przedmiotem dyskusji mogą być, rzecz jasna, przydatność obowiązujących przepisów i ewentualne kierunki zmian. Nie dysponujemy natomiast jasnymi uregulowaniami dotyczącymi szkół podstawowych, co w oczywisty sposób przekłada się na ich funkcjonowanie. Takich placówek jest wciąż niewiele, trudno więc mówić o kontynuacji czy drożności w całym cyklu edukacyjnym, co sprawia, że warto się zastanowić nad rozwiązaniami prawnymi, które mogłyby się przyczynić do zmiany tego stanu rzeczy.

Sensowne wydaje się przyjęcie klarownych uregulowań, które umożliwiłyby prowadzenie kształcenia dwujęzycznego zarówno w nauczaniu zintegrowanym, czyli w klasach 1–3 (pierwszy etap edukacyjny), jak i w klasach 4–6 (drugi etap edukacyjny), z możliwością rozpoczęcia oraz kontynuacji nauki na każdym z tych etapów. W pierwszym i w drugim przypadku konieczne byłoby przeprowadzenie, wzorem niektórych państw europejskich, egzaminu sprawdzającego zarówno predyspozycje językowe, jak i samą znajomość właściwego języka obcego. Taki sprawdzian musiałby być dostosowany do wieku uczniów, zróżnicowany w zależności od etapu edukacyjnego i przygotowany według jasnych kryteriów opracowanych przez specjalistów, tj. pedagogów, psychologów, jak również ekspertów w zakresie uczenia się i nauczania języka obcego.

Przykładowo, jeśli chodzi o znajomość języka obcego, na pierwszym etapie edukacyjnym powinno być wymagane opanowanie podstawowych umiejętności komunikacyjnych w mowie, a na drugim etapie mogą się w oczywisty sposób pojawić również pewne proste elementy związane z czytaniem i pisanem.

Nie mniej ważne są decyzje dotyczące zakresu kształcenia dwujęzycznego. Wydaje się, że odpowiednie przepisy powinny określać procentowo jego zakres w klasach 1–3, który najpewniej nie powinien przekraczać 50%, z wyłączeniem edukacji polonistycznej i po części społecznej. Natomiast w klasach 4–6 takie kształcenie powinno obejmować przynajmniej dwa przedmioty oprócz zajęć z języka polskiego, historii Polski oraz zajęć z wychowawcą. Podobnie jak ma to miejsce w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych,

niezbędne jest także określenie dodatkowej puli godzin na nauczanie języka obcego, np. w wymiarze 90 godzin na I oraz 150 godzin na drugim etapie edukacyjnym.

Niezwykle ważnym elementem musiałyby być też sprawdziany przeprowadzane po każdym z tych dwóch etapów. Pierwszy miałby na celu przede wszystkim upewnienie się, że po ukończeniu klasy trzeciej określony uczeń posiada niezbędną wiedzę przedmiotową i językową, aby kontynuować kształcenie dwujęzyczne w starszych klasach; drugi byłby o wiele ważniejszy, gdyż podsumowywałby pracę w szkole podstawowej, dając podstawę do kontynuacji nauczania dwujęzycznego w gimnazjum.

W praktyce oznaczałoby to konieczność dodania nowego komponentu do przeprowadzanego egzaminu, który jednak nie koncentrowałby na poszczególnych przedmiotach i miałby ogólny charakter. Takie rozwiązanie z całą pewnością mogłoby się przyczynić nie tylko do większej drożności między etapami edukacyjnymi, lecz także do upewnienia się, że uczniowie są w wystarczającym stopniu przygotowani do kontynuacji kształcenia w języku obcym na kolejnym etapie edukacyjnym.

Kwalifikacje nauczycieli w szkole podstawowej nie mogą przy tym różnić się od tych wymaganych na innych etapach edukacyjnych, ponieważ niedoskonała znajomość języka obcego czy nieumiejętność używania go do nauczania treści przedmiotowych mogą się okazać szczególnie szkodliwe dla dzieci.

Przeprowadzona powyżej analiza pokazuje, że same uregulowania prawne, choć na pewno niezbędne, mogą jednak okazać się niewystarczające, o ile nie będą im towarzyszyły bardzo konkretne kroki mające na celu popularyzację kształcenia dwujęzycznego w szkołach podstawowych. Konieczne jest także stosowne wsparcie finansowe.

Biorąc pod uwagę fakt, że w roku 2013 w naszym kraju funkcjonowało jedynie 14 takich placówek, do których uczęszczało 1 452 uczniów, widać, jak dużo jest w tym zakresie do zrobienia – tym bardziej, że na podstawie dostępnych danych niełatwo wnioskować, czy nauczanie dwujęzyczne odbywa się tam we wszystkich oddziałach i, jak wspomniano powyżej, brak jest informacji o nauczanych językach.

Trudno też o odpowiednio wykwalifikowanych nauczycieli, przy czym problem ten dotyczy wszystkich etapów edukacyjnych i zapewne jest nawet bardziej odczuwalny w gimnazjach czy szkołach ponadgimnazjalnych, bo znalezienie specjalisty z danego przedmiotu, który znałby na dodatek na odpowiednim poziomie język obcy, nie jest wcale łatwe, nawet w przypadku szkół wyższych. Oznacza to konieczność modyfikacji sposobu kształcenia nauczycieli, szczególnie nauczycieli języka obcego, co także będzie ogromnym wyzwaniem z uwagi na coraz mniejsze zainteresowanie modułem nauczycielskim zarówno ze strony uczelni (studia licencjackie, magisterskie, podyplomowe), jak i samych studentów.

Warto byłoby też rozważyć zmianę regulacji prawnych dotyczących oceniania kształcenia dwujęzycznego na trzecim i czwartym etapie edukacyjnym. Jeśli chodzi o gimnazjum, to zmiany te powinny polegać na wprowadzeniu komponentu sprawdzającego opanowanie języka obcego w kształceniu dwujęzycznym, jak również umożliwieniu uczniom zdawania, nawet w niewielkim zakresie, części humanistycznej i matematyczno-przyrodniczej egzaminu w tym języku. W szkołach ponadgimnazjalnych natomiast warto byłoby zastanowić się nad możliwością zdawania egzaminu z przedmiotu w języku obcym, zarówno na poziomie podstawowym, jak i rozszerzonym, a także rozważyć rezygnację z konieczności zaliczania treści przedmiotowych w języku polskim, jeśli są one już sprawdzane w języku obcym.

Bibliografia i podstawa prawna

Bibliografia

Eurydice, (2007), *Zintegrowane kształcenie przedmiotowo-językowe w szkołach w Europie*, Warszawa: Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji (także w [wersji elektronicznej](#), dostęp dn. 4.12.2014).

Eurydice, (2012), *Kluczowe dane o nauczaniu języków obcych w szkołach w Europie 2012*, Warszawa: Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji (także w [wersji elektronicznej](#), dostęp dn. 4.12.2014).

Instytut Badań Edukacyjnych, (2013), *Polityka językowa w Europie. Raport analityczny*, Warszawa: IBE (także w [wersji elektronicznej](#), dostęp dn. 4.12.2014).

Wolff D., (2007), [CLIL in Europe](#), Goethe-Institut (dostęp dn. 4.12.2014).

Podstawa prawna

Deklaracja Bolońska, (1999).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (Dz.U. z 2001 r. nr 61, poz. 624).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 20 lutego 2004 r. w sprawie warunków i trybu przyjmowania uczniów do szkół publicznych oraz przechodzenia z jednych typów szkół do innych (Dz.U. z 2004 r. nr 26, poz. 232).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz.U. z 2007 r. nr 83, poz. 562).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. z 2009 r. nr 4, poz. 17).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz.U. z 2009 r. nr 50, poz. 400).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (Dz.U. z 2012 r. poz. 204).

Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, (Dz.U. z 1991 r. nr 95, poz. 425).

Spis tabel i wykresów

Spis tabel

Tab. 1. Liczba szkół gimnazjalnych oferujących nauczanie dwujęzyczne wraz z liczbą oddziałów dwujęzycznych i liczbą uczniów w tych oddziałach w poszczególnych województwach	9
Tab. 2. Języki nauczane w gimnazjach z oddziałami dwujęzycznymi z podziałem na liczbę szkół, oddziałów oraz uczniów	12
Tab. 3. Liczba szkół ponadgimnazjalnych z oddziałami dwujęzycznymi i liczba uczniów w tych oddziałach w poszczególnych województwach	14
Tab. 4. Języki nauczane szkołach ponadgimnazjalnych z oddziałami dwujęzycznymi z podziałem na liczbę szkół, oddziałów oraz uczniów	16

Spis wykresów

Wykres 1. Procentowy rozkład szkół gimnazjalnych z kształceniem dwujęzycznym w poszczególnych województwach	10
Wykres 2. Procentowy udział języków nauczanych w kształceniu dwujęzycznym w odniesieniu do ogólnej liczby uczniów korzystających z takiego kształcenia w gimnazjach	12
Wykres 3. Liczba szkół ponadgimnazjalnych z oddziałami dwujęzycznymi i liczba uczniów w tych oddziałach w poszczególnych województwach	15
Wykres 4. Procentowy udział języków nauczanych w kształceniu dwujęzycznym w odniesieniu do ogólnej liczby uczniów korzystających z takiego kształcenia w szkołach ponadgimnazjalnych	17